

Інститут аграрної економіки
Української академії аграрних наук

Садиков Мурат Абдикасович

УДК 631.17 631.145

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ
ПРОЦЕСАМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ АПК

Спеціальність 08.02.03 - Організація управління,
планування і регулювання економікою

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному аграрному університеті ім В.В. Докучаєв, Міністерства аграрної політики України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Малік Микола Йосипович,
Інститут аграрної економіки УААН,
завідувач відділу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік УААН
Борщевський Петро Прокопович,
Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України, заступник голови Ради

доктор економічних наук, професор
Благодатний Володимир Іванович,
Херсонський державний аграрний університет,
завідувач кафедри

доктор. економічних наук, професор
Кропивко Михайло Федорович,
Національний аграрний університет України,
завідувач кафедри

Провідна установа: Уманська державна аграрна академія
Міністерство аграрної політики України, м. Умань

Захист дисертації відбудеться 26 березня 2002 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.350.01 в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук (03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10 конференц - зал, 3-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту аграрної економіки УААН (м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, 2-й поверх, кім 211)

Автореферат розісланий 25 березня.2002 р.

В.о. вченого секретаря спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Криворучко В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Історичний досвід розвинутих країн підтверджує важливість розвитку інноваційної сфери в економічному житті суспільства. У сучасних умовах роль і місце окремих країн у світовій економіці визначається не лише розміром і кількістю матеріальних, людських і фінансових ресурсів. Головним чинником, що впливає на розвиток окремих галузей і економіки в цілому, є стан інноваційної сфери, розмір інвестицій та ступінь реалізації існуючого науково-технічного потенціалу.

Сучасні економічні процеси характеризуються розвитком як позитивних, так і негативних тенденцій, зумовлених рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Особливе місце при цьому займає аграрний сектор економіки. Наявні природні умови і трудові ресурси держави дозволяють створити ефективне, конкурентоспроможне на світовому рівні сільське господарство. Проте є нагальна потреба у розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності, спрямованої на поповнення і використання виробничого потенціалу.

Становище, в якому знаходиться аграрний сектор економіки, є кризовим. Значний спад виробництва, проблеми з продовольчим забезпеченням внутрішнього ринку, де обсяги виробництва сільськогосподарської продукції складають більше 30% ВВП, є тому підтвердженням. При цьому, становлення аграрного сектору економіки, підвищення його конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, у значній мірі залежать від виваженої і обґрунтованої інноваційно-інвестиційної політики держави.

Разом з тим невиважена інноваційна діяльність щодо впровадження нових технологічних рішень породжує ряд нових проблем, що потребують нового теоретичного дослідження і практичної апробації.

Реформування аграрного сектору економіки, що відбувається не в повній мірі, стосується питань впровадження нових технологій, інноваційної діяльності та управління цими процесами. У регулюванні інноваційної діяльності недостатньо застосовуються економічні методи. Проблема інноваційної діяльності в аграрній сфері залишається, в основному, предметом теоретичних досліджень.

Стан вивчення проблеми. На сучасному етапі проблеми розвитку зернового господарства і зміцнення продовольчої безпеки за рахунок використання досягнень НТП та інноваційних рішень у сфері АПК вивчено недостатньо. Дослідженню теоретичних і методологічних аспектів розвитку інноваційного процесу у науково-технічній сфері і практичній діяльності найбільшу увагу приділили: О. Амоша, С. Ільєнкова, М. Долішний, В. Покропивний, Є. Уткін, Й. Шумпетер, Б.Твісс, Є. Роджерс, Б. Санто, В. Хартман., Е. Менсфілд, Н.Мончев, І. Перлаки і ін. Поряд з цим дослідженню найбільш актуальних проблем розвитку сільського господарства в сучасних умовах присвятили свої праці: В.Я. Амбросов, О.Ю. Амосов, Л. М. Анічин, Л. А. Антоненко, М. О. Беседін, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, В.К. Горкавий, М. .Я. Дем'яненко, Й.С. Завадський, М. Ф. Кропивко, М. Г. Лобас, І. І. Лукінов, А. В. Македонський, М.Й. Малік, В. П.. Мартьянов, В. Я. Месель-Веселяк, В. О. Муковоз, М. Ф. Огійчук, О. М. Онищенко, Г. М. Підлісецький, П. Т. Саблук, В. Д. Савченко, М. Ф. Соловійов, О.Л. Шепотько, В.Й. Шиян, О.В. Шкільов, О.М. Шпичак та ін.

У даній роботі основна увага приділяється управлінню і регулюванню інноваційних процесів у сфері АПК і впровадженню ресурсо-і енергозберігаючих технологій у зернове господарство України. У 2000 р. з 2.9 млн. т бензину і 4.9 млн. т дизельного палива, спожитих в Україні, на долю сільського господарства приходилося відповідно 17.2 і 37.3%. АПК є однією із енергоємних сфер народного господарства. Тому проведені державою організаційно-економічні перетворення на селі повинні бути орієнтовані на нову технологічну і технічну базу з урахуванням

світових досягнень у цій життєво важливій сфері народного господарства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Науковий напрямок обраної теми дослідження відповідає державній науково-технічній програмі: “Ринкова трансформація аграрної сфери економіки України” (ДНТП 03.13). Дисертація виконана в 1996-2001 рр. згідно з тематичним планом Харківського державного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва як складова частина теми: “Розробка організаційно-економічних важелів аграрної реформи, науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо стимулювання підприємницької діяльності, інтеграції та кооперації в агропромисловому виробництві” (номер державної реєстрації 0101U001122).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення теоретичних, методологічних і практичних питань управління інноваційними процесами в аграрній сфері АПК. Для досягнення визначеної мети поставлені такі завдання:

- * уточнити понятійний апарат інноваційної діяльності підприємства;
- * визначити суть, роль і значення інноваційного процесу в умовах структурної перебудови аграрного виробництва;
- * обґрунтувати пріоритетні напрями впровадження енергозберігаючих технологій;
- * провести комплексну оцінку нових організаційно-економічних форм матеріально-технічного забезпечення сільського господарства;
- * визначити ефективність лізингової форми постачання сільськогосподарської техніки сільським товаровиробникам;
- * провести вартісну (грошову) й енергетичну оцінку різних технологічних прийомів вирощування зернових культур;
- * визначити можливі шляхи і способи залучення інвестицій у сільське господарство України.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних, техніко-технологічних відносин у сільському господарстві, які виникають у процесі управління інноваційно-інвестиційною діяльністю та використання ресурсо- і енергозберігаючих технологій і техніки в умовах енергетичної кризи. Об'єктом дослідження є аграрні підприємства Лісостепової та Степової зони України, а також нові організаційно-правові форми господарювання у сфері матеріально-технічного постачання й обслуговування сільського господарства у Донецькій та Харківській областях.

Методологія і методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії розвитку ринку, закони діалектичної логіки і матеріалістичного розуміння історії, системний підхід до вивчення економічних процесів із врахуванням різних аспектів їх виявлення в сучасних умовах, а також праці економістів-аграрників і зарубіжних вчених з інноваційного менеджменту. У роботі використані нормативно-законодавчі акти і положення, постанови Кабінету Міністрів України з широкого кола питань, що відносяться до управління інноваційними процесами. У залежності від мети і завдання у роботі були використані такі загальновідомі методи, як аналіз і синтез, системний підхід, моделювання, порівняння і зіставлення. Для обґрунтування окремих наукових положень і досягнення поставленої мети також використовувалися методи статистичних угруповань, балансовий, нормативний, розрахунково-конструктивний, економіко-математичний, оптимізації і варіантних наближень, аналіз чутливості проекту, графічний та інші прийоми аналізу масової статистичної інформації.

Наукова новизна дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних, методологічних і практичних положень проблеми управління інноваційними процесами в аграрній сфері економіки як системи, що, з одного боку характеризується системоутворюючими параметрами, а з іншого, є складовою управління інноваційними процесами в

сільськогосподарському виробництві. Отримані такі нові наукові рішення:

- доповнено теоретико-економічну суть понять “інноваційний менеджмент”, “новація”, “інновація”, “інноваційне рішення”, “інноваційна діяльність” стосовно інноваційних процесів у аграрній сфері економіки;
- вперше обґрунтовано адаптовані до ринкових умов методологічні підходи до планування підприємницької діяльності аграрних підприємств і складання бізнес-проектів і методика оцінки ризику при інвестиціях в інноваційну технологію та техніку;
- удосконалено методологічні основи комплексного аналізу інноваційних процесів в аграрній сфері з застосуванням нормативного і позитивного підходів з розмежуванням загальних і регіональних закономірностей нарощування економічного потенціалу;
- розроблені пропозиції стосовно організації планування науково-технічних нововведень для впровадження у виробництво;
- обґрунтовано механізми та шляхи оновлення матеріально-технічної бази реформованих агроформувань через застосування ресурсозберігаючих технологій;
- доповнена методика визначення ефективності ресурсо-і енергозберігаючих технологій при використанні ґрунтообробної і збиральної техніки;
- знайшли подальший розвиток теоретичні положення щодо прийняття управлінських рішень при реалізації інноваційних проектів і методики оцінки ефективності інноваційних технологій і техніки у вартісному та енергетичному виразі.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення роботи доведені до рівня методичних розробок і конкретних пропозицій щодо визначення суті "новації" і "інновації", "управління" та "інноваційний менеджмент", а також визначення критеріїв ефективності інноваційних ресурсо- і енергозберігаючих технологій і техніки. Методика оцінки ризику при інвестиції в інноваційне рішення використовується в АТЗТ "Екопрод" Волновахського району Донецької області (Акт впровадження, від 24 квітня 2000 р.) і ТОВ "Балаклійське РТП" Балаклійського району Харківської області (Довідка №114-с від 15 травня 2001р.). Впровадження пропонованих ресурсо-і енергозберігаючих технологічних прийомів вирощування зернових культур забезпечить виробництво конкурентоздатної продукції, зменшить витрати енергії на виробництво одиниці продукції на 15-20% у порівнянні з фактично сформованим рівнем витрат у даний час. Пропозиції щодо ресурсо- та енергозбереження впроваджуються в ТОВ "Нива" Волновахського району Донецької області (Акт впровадження, від 17 квітня 2000 р.), ДГ "Пархомівське" Краснокутського району Харківської області (Акт впровадження від 4 жовтня 2000 р.) , а також у навчальному процесі в Харківському державному аграрному університеті ім. В.В. Докучаєва (Довідка. №349 від 8 червня 2001 р.)

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, автору належать питання теоретичного узагальнення щодо методів планування в умовах перехідного періоду до ринкової економіки, впливу податкової політики держави на соціально-економічний стан сільського господарства, а також обґрунтування комерційної діяльності сільських товаровиробників, ефективність ринкового механізму господарювання при впровадженні в практику виробництва інноваційних технологій.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідалися: на науково-виробничій конференції "Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва і формування продовольчого ринку України в нових умовах господарювання", присвяченій 100-річчю з дня народження заслуженого діяча науки України, професора, доктора економічних наук К. Г. Телешка у Харківському державному аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва в 1995 р.; на конференції професорсько-викладацького складу Харківського державного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва в 1996-2001 рр.; на науково-практичній конференції “Стратегія управління соціально-економічним розвитком регіону на період до 2010 р. (м. Донецьк, 1999 р.

19-20 жовтня); на міжнародній науковій конференції “Проблеми теорії і практики становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки”, присвяченій 70-річчю ХДАДТУ (ХАДІ) (м. Харків, 1999 р. 17-19 листопада); на міжнародній конференції “Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу” Інституту аграрної економіки УААН і ХДТУСГ (м. Харків, 2000, 20-25 травня); на міжнародній науково-практичній конференції “Дослідження й оптимізація економічних процесів” Міністерства освіти і науки України (Національний технічний університет ”ХП”, Московський державний технічний університет “Станкін”, Білоруська державна політехнічна академія, Харківський інститут соціального прогресу), (м. Харків, 2000, 13-15 грудня); на міжнародній науково-практичній конференції “Університетська освіта України ХХІ століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку” Міністерства освіти і науки України, (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна), (м. Харків, 2000, 15-16 грудня); на науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу ХДАУ, присвяченій 185-й річниці заснування Харківського державного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, (м. Харків, 2001, 18-19 квітня.)

Публікації результатів дослідження. На тему дослідження опубліковано: дві одноосібні монографії загальним обсягом 23 друк. арк.; два навчальні посібники (розділи і підрозділи); брошура й інформаційний листок; 24 статті в журналах і наукових збірниках фахових видань.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел з 218 найменувань, у тому числі 14 іноземних джерел, викладена на 387 сторінках комп'ютерного тексту, містить 49 таблиць, 36 малюнків і 8 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретичні і методологічні аспекти управління і регулювання інноваційними процесами в аграрній сфері АПК” розкриваються теоретичні передумови формування інноваційного процесу, суть і проблеми планування структурних змін їх вплив на інноваційні процеси та методологію дослідження. Обґрунтовується і уточнюється суть понять “управління інноваційними процесами” і “інноваційний менеджмент”, а також кваліфікаційна ознака категорії “інноваційна діяльність”, “інноваційна політика”, “інноваційне рішення”. Суть “управління інноваціями” за своїм змістом ширше поняття “інноваційний менеджмент”. Основним шляхом до здійснення інноваційних рішень є інвестиція, тому у роботі також наведена характеристика понять “капітальне вкладення” і “капітальна інвестиція” й інших категорій, що відносяться до інновації. У роботі також дається характеристика понять інноваційна діяльність, політика, рішення та їх значення для сучасного етапу розвитку аграрної економіки. Обґрунтовуються методологічні і методичні підходи до визначення і виміру інноваційних рішень у зерновому господарстві України. Уточнюються положення понять інноваційної та ресурсо- і енергозберігаючої технологій, а також методи їх виміру у вартісному і енергетичному виразі. Аналізуються і визначаються причинно-наслідкові зв'язки, що сприяли зниженню обсягів виробництва промислової та сільськогосподарської продукції і погіршенню умов життя населення та соціального напруження в суспільстві.

Узагальнюється світовий досвід розвитку інноваційного менеджменту в сільському господарстві і можливості його використання у вітчизняній практиці. Організаційні форми господарювання, що зароджуються у сфері обслуговування і матеріально-технічного забезпечення

сільського господарства діють на основі об'єктивних економічних законів. Автором обґрунтовано робиться висновок про те, що вищезгадані фактори менше вплинули б на економічну і суспільно-політичну ситуацію, якби рівень технологічних засобів виробництва і техніка відповідали світовим досягненням.

На початку 90-х р. Україна мала більш вигідне положення і показники в економіці, ніж інші республіки колишнього Союзу. На жаль, за допущені прорахунки багато позицій було втрачено і ринкова реформа не виправдано затягується, особливо в сфері АПК.

У зв'язку з цим поряд з реструктуризацією сільського господарства і формуванням нових організаційно-правових форм господарювання на селі, важливим завданням сучасної аграрної політики України є зміцнення їхньої матеріально-технічної бази. При цьому звертається увага на необхідність комплексного підходу до реформування виробничих відносин на селі і оновлення технічної бази для створення конкурентноспроможного сегмента національної економіки.

Реструктуризація сільськогосподарських підприємств спрямована на формування багатоукладної економіки, тому нові організаційні форми господарювання на селі вимагають нових шляхів наукового обґрунтування їхнього розвитку і переорієнтації на ресурсо- і енергозберігаючу технологію і техніку. На основі аналізу стану інноваційної діяльності пропонуються основні шляхи формування інноваційної політики і поліпшення інвестиційного клімату у сфері АПК України на макроекономічному рівні (рис. 1)

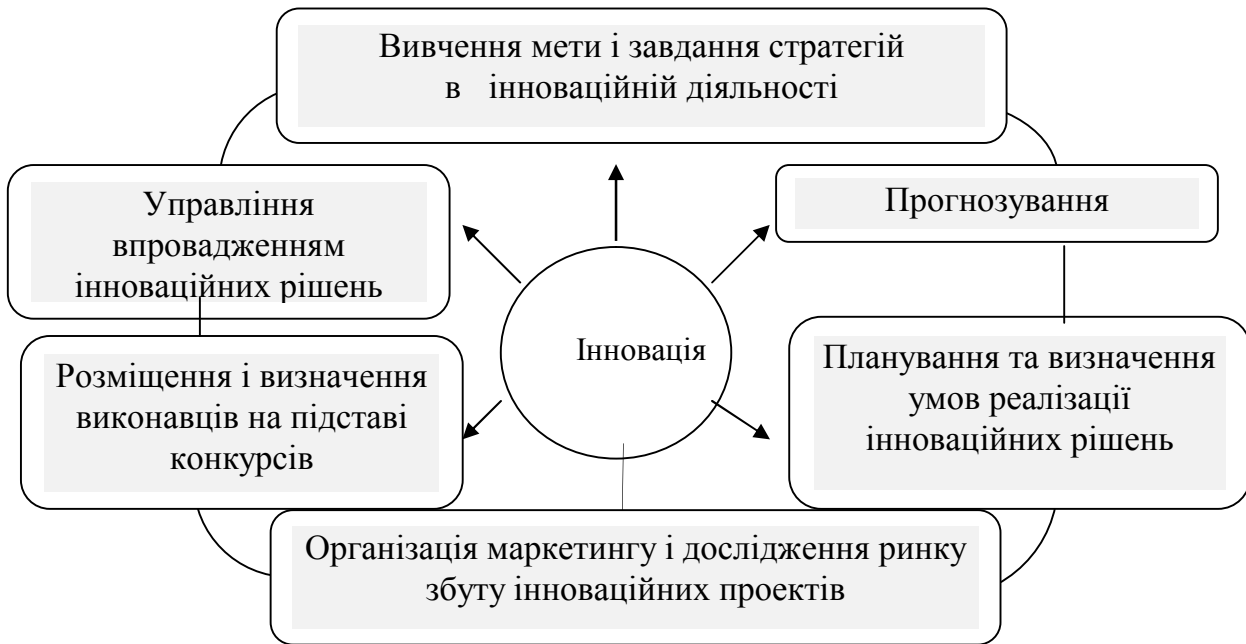

Рис. 1. Схема управління інноваційними процесами

У аграрній сфері економіки, механізми управління інноваційними процесами на макро- і мікроекономічному рівнях являють собою комплекс взаємозалежних організаційно-технічних, техніко-технологічних, соціально-психологічних факторів, спрямованих на досягнення поставленої мети від народження ідей до випуску готової продукції (послуг). Виходячи з цього, удосконалюються теоретичні і методологічні аспекти управління інноваційними процесами в аграрній сфері АПК.

У другому розділі "Управління і регулювання інноваціями в сільському господарстві" проаналізовано сучасний стан інноваційного процесу в аграрній сфері АПК і розглянуто питання технічного переозброєння сільського господарства і єдиної технічної політики держави, а також проблеми формування і раціонального використання інвестиційного фонду

промислово-фінансових груп і кредитів міжнародного валютного фонду (МВФ), міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР), Європейського банку (ЄБ) і коштів вітчизняних підприємницьких структур.

Аналіз підтверджує, що протягом тривалого періоду економіка України розвивалася переважно за рахунок екстенсивних факторів, у виробництві домінували еволюційні процеси. Екстенсивні фактори виробництва практично вичерпали себе і їхній вплив став економічно несприятливим. Тому подальший розвиток агропромислового комплексу України повинен базуватися на нових рішеннях у галузі технології, техніки, організаційних форм і економічних методів господарювання. Вихід із кризової ситуації вимагає розробки і реалізації ефективної державної інноваційної політики.

В умовах переходу економіки на ринкові шляхи, функціонування базових галузей супроводжується науково-технічним і технологічним відставанням від індустріально розвинутих країн. Зростаючий вплив нововведень на розвиток економіки і бізнесу усвідомлюють більшість господарських керівників і підприємців України. Але методологічні аспекти і механізми реалізації інноваційних проектів у аграрній сфері АПК вивчені не достатньо.

Інтеграція економіки України до світового господарства і поява нової техніки дозволили впроваджувати інноваційну технологію і техніку у сільському господарстві. Передпосівна обробка ґрунту і посів зернових культур з високопродуктивними інтегральними тракторами заводу ХТЗ, "Джон-Дір", застосування засобів захисту рослин відомих фірм, збирання зернових комбайнами "Славутич", "Лан", "Джон- Дір", "Массей Фергюсон" дозволили значно знизити витрати на вирощування і підвищити економічну ефективність виробництва зерна. На жаль, прогресивна технологія і передовий досвід в умовах економічної й енергетичної кризи не стали масовими. Тому необхідно активно брати на озброєння сучасні методи і форми інноваційного менеджменту в аграрній сфері АПК, у тому числі закордонного досвіду. У зв'язку з цим узагальнюється закордонний досвід планування діяльності підприємств з метою удосконалювання методології розробки інвестиційних бізнес-планів у вітчизняній практиці.

В умовах фінансової кризи можливості держави і сільськогосподарських підприємств обмежені. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку інших шляхів здійснення інноваційних ресурсо- і енергозберігаючих технологій в сільськогосподарське виробництво і зміцнення конкурентоспроможності його продукції. Досвід перетворення сільського господарства США, Угорщини й інших країн підтверджує, що для побудови конкурентоздатного сегмента національної економіки всі технологічні способи виробництва повинні бути оцінені за рівнем енерговитрат і безпеки щодо навколишнього середовища. Інакше надані багатомільйонні кредити сільському господарству, як і раніше, будуть проїдатися і не повертатися, як би ми не хотіли встановити паритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію за допомогою ринкових чи інших методів.

У третьому розділі "Економічна ефективність інноваційних технологій і техніки в сільському господарстві" аналізується позитивний досвід впровадження противитратної технології вирощування зернових культур у Волновахському районі Донецької області, Краснокутському районі Харківської області.

Одним з перспективних напрямків технічного переозброєння сільського господарства визнано лізинг. У світовій практиці на цій основі забезпечується до 2/3 потреби в основних засобах і здійснюється структурна перебудова господарських комплексів. При цьому орендар одержує техніку за одним із зазначених принципів на основі договору, у свою чергу орендодавець одержує техніку у виробника на визначених фінансово-кредитних умовах із вказівкою терміну повернення товарного кредиту. З огляду на кризову ситуацію в економіці, а також недосконалість законодавчої і нормативної бази як вітчизняні, так і закордонні інвестори вимагають державну гарантію на захист своїх інтересів.

Багаторічний досвід "Агроінком" Київської області, "Агродон" і АТЗТ "Екопрод"

Донецької області, “Сади України”, ТОВ “Балаклійський РТП” Харківської області підтверджує необхідність створення аналогічної спеціалізованої підприємницької структури, що сприяло б реформуванню агропромислового комплексу для використання передових досягнень технології виробництва продукції сільського господарства. Прогресивна техніка тут головна. Застосування ґрунтообробної техніки і сівалок з обприскувачем гербіциду і зернозбиральної техніки відомих фірм "Джон Дір", "Клаас", "Массей Фергюсон" та інших забезпечує приріст врожайності зернових в умовах степу України до 20-25 ц/га, соняшнику - 8 ц/га, а зеленої маси кукурудзи - до 80 ц/га, при значному зниженні витрат праці і паливно-мастильних матеріалів (ПММ) на одиницю продукції.

На наш погляд, головною причиною, яка стримує впровадження прогресивної технології в сільське господарство, є не вищезазначені протиріччя, а відсутність коштів і дуже високі ціни на продуктивну і надійну імпортовану сільськогосподарську техніку відомих фірм при діючих положеннях оподаткування і митних зборів. Тому Уряду і Кабінету Міністрів України необхідно зважено підходити до розробки політики технічного переозброєння сільського господарства і розробити положення на тривалу перспективу.

У перспективі прогресивна енерго- і ресурсозберігаюча технологія буде відігравати вирішальну роль у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим вивчена ефективність прогресивної технології з погляду економії енергоресурсів і окупності капітальних вкладень, тому що умови закордонних інвесторів щодо повернення кредитів, у т.ч. товарних, щорічно ускладнюються. При цьому об'єктом дослідження обраний АТЗТ "Екопрод" Волновахського району Донецької області. Для досягнення поставленої мети нами була уточнена і відпрацьована технологічна карта вирощування зернових культур із врахуванням умов Лісостепової та Степової зони України на базі ТОВ “Нива” Волновахського району, Донецької області, ДГ “Пархомівське” Краснокутського району Харківської області з застосуванням вітчизняної ґрунтообробної і зернозбиральної техніки, а для порівняння - фірми "Massey Ferguson (MF) - Массей Фергюсон". Для апробації методики визначення ефективності інноваційних технологій і техніки обрано кукурудза на зерно.

При цьому простежувалася мета - дати оцінку різним технологічним прийомам вирощування кукурудзи на зерно з застосуванням вітчизняної й імпортованої техніки, а також їхньої взаємодії з метою визначення ефективності енерговитрат. Інша важлива мета дослідження - дати відповідь про окупність капітальних інвестицій на закупівлю техніки і сільськогосподарських машин в жорстких умовах кредиту закордонних інвесторів і відсутності державної гарантії по лізингу і поверненню товарних кредитів у випадку банкрутства або форс мажорних ситуаціях. Ринок сільськогосподарської техніки формують як вітчизняні заводи-виробники, так і закордонні фірми і дилерські контори, що організовані в Україні. У свою чергу формується машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств і селянських (фермерських) господарств з різноманітною технікою, ускладнюється їхній ремонт і технічне обслуговування. Основний тягар технічного обслуговування і ремонту імпортованих машин лягає на самі сільськогосподарські підприємства.

Поряд з цим доведено, що при вирощуванні кукурудзи на зерно можна досягти високих врожаїв, використовуючи вітчизняну технологію і техніку. Зокрема, досвіди, проведені в науково-дослідному Інституті рослинництва УААН (м. Харків) і Харківському державному аграрному університеті із застосуванням інтегральної ґрунтообробної техніки і технології, підтвердили високу ефективність виробництва. Однак при цьому ефективність інтенсивної технології було визначено у вартісному виразі. Разом з тим натуральні і вартісні показники не завжди реально відображують зміни, що відбуваються у технології і техніці. Тому шляхом розрахунку і співставлення ми визначили ефективність різних технологічних прийомів і техніки щодо витрат енергії в мегаджоулях (Мдж.).

Аналіз структури витрат енергії свідчить, що приріст продукції і економія при прогресивній

енергозберігаючій технології забезпечуються за рахунок використання відновлених джерел енергії, тобто застосування механізмів, добрив і пестицидів, а при інтенсивній - за рахунок переважного росту витрат на ПММ, добрива, ремонт техніки й ін. Отже, підтверджується висновок про те, що при прогресивній технології частка уречевленої праці в засобах виробництва збільшується, а частка живої праці - зменшується. Наприклад, при внесенні з розрахунку на 1 га 6,0 - 6,5 кг гербіциду за інтенсивною технологією, як рекомендується науковими установами, енергоємність виробництва зростає ще на 1460 Мдж у порівнянні з прогресивною технологією, тому що при енергозберігаючій технології гербіцид замінює міжрядну обробку для знищення бур'янів. Таким чином, на підставі проведених досліджень можна зробити висновок про те, що за інших рівних умов противитратна технологія є менш енергоємною, ніж інтенсивна технологія вирощування кукурудзи на зерно.

Моделювання технологічних процесів виробництва на ЕОМ при вирощуванні кукурудзи на зерно за "комбінованою" технологією, тобто коли основні операції (підготовка ґрунту, посів і міжрядний обробіток) виконуються вітчизняною технікою, а збирання врожаю комбайном "Масей Фергюсон", енерговитрати були більшими, ніж при інтенсивній і прогресивній - енергозберігаючій технології.

Оцінка витрат у грошовому виразі підтверджує те, що в умовах ринкової економіки деякі статті витрат визначаються доцільністю їх зменшення, а не збільшення продуктивності землеробства. Так, при інтенсивній технології виробництва кукурудзи на зерно значну питому вагу в структурі витрат займають оплата праці, добриво і поточний ремонт техніки, а при прогресивній - добрива і амортизація. При енергетичній оцінці технологічних прийомів виробництва велику питому вагу в структурі витрат займають механізми, добрива і пестициди. Ця закономірність свідчить про те, що вартісні показники не завжди реально відображують зміни, що відбуваються у технології і техніці. Енергетична оцінка ефективності виробництва свідчить лише про рівень науково-технічного прогресу і досягнення передового досвіду в галузях народного господарства. Тому в умовах ринкової економіки ефективність і кінцеві результати виробництва вимірюються у вартісному виразі (табл.1).

Як видно з даних табл.1, при прогресивній технології вирощування кукурудзи на зерно в умовах степу України собівартість одиниці продукції нижча, продуктивність праці і рентабельність виробництва вища, ніж при інтенсивній технології. Наприклад, трудоміскість виробництва 1ц основної продукції знизилася з 0.18 до 0.15 люд.-год., а в розрахунку на 1 га на 1.22 люд.-год. Собівартість 1 ц основної продукції також була нижча на 0.58 грн. Окупність витрат при прогресивній технології виявилася вище на 0.22 грн. у порівнянні з інтенсивною технологією виробництва кукурудзи на зерно. Разом з тим потребує уваги співвідношення фонду відшкодування і нагромадження при досягнутому рівні врожайності і витрат виробництва на продукцію.

Таблиця 1

Економічна ефективність інноваційної технології вирощування
кукурудзи на зерно в умовах зони Степу України
(у розрахунку на 1 га)

Показники	Технологія		Відхи-лен- ня: +, -
	інтен-сив на	прогресив-на (енергозбе-ріг аюча)	
Врожайність продукції, ц/га: основної	40.7	40.7	-
побічної	61.0	61.0	-

Собівартість 1 ц продукції, грн.:			
основної	9.64	9.06	-0.59
побічної	1.64	1.54	-0.10
Витрати праці на 1 ц продукції люд.-год.:			
основної	0.18	0.15	-0.03
побічної	0.06	0.03	-0.03
Вартість продукції (у порівняльних цінах 1996 р.), грн.	986.9	986.9	-
Продуктивність праці, грн./люд.-год.	92.01	131.34	+39.33
Вартість продукції в ринкових цінах, грн.:	1256.79	1256.79	-
основної	976.80	976.80	-
побічної	279.99	279.99	-
Окупність витрат, грн.	2.50	2.72	+0.22

При діючому ринковому механізмі господарювання і досягнутому рівні рентабельності виробництва важко визначити окупність поточних витрат і капітальних вкладень на інноваційну технологію. Тому потрібно обґрунтувати економічну ефективність інноваційних технологій у сільському господарстві не тільки рівнем ефективності поточних витрат, а із врахуванням процентної ставки банківського кредиту й умовою постачання сільськогосподарської техніки по лізингу та ін.

Досвід роботи "Агродон" і АТЗТ "Екопрод" Волновахського району Донецької області як посередника відомої компанії і фірми з виробництва сільськогосподарських машин підтверджує, що і в умовах важкої економічної ситуації можна працювати на вітчизняному ринку. Відповідно до умови АТЗТ "Екопрод", постачання ґрунтообробної і зернозбиральної техніки сільськогосподарським підприємствам і селянським (фермерським) господарствам здійснювалася після попередньої оплати 30% вартості техніки за рахунок акціонерного товариства. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 січня 1998 р. "Про захист вітчизняного виробника сільськогосподарської техніки" і відмовність державної гарантії привели до жорсткої умови постачання імпоротної техніки сільському господарству. У зв'язку з цим виникла необхідність обґрунтування економічної ефективності капітальних інвестицій на нову техніку і технологію з урахуванням зміни цих умов кредиту і лізингу, а також пошуку альтернативних варіантів впровадження інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво.

Для цієї мети нами було вивчено досвід роботи АТЗТ "Екопрод" та інших аналогічних структур і розраховано різні варіанти ефективності капітальних інвестицій. Це підтверджується такими розрахунками. Якщо з ринкової ціни імпоротної техніки (комбайна-МФ) відняти 30% вартості передоплати відповідно до умов постачальника імпоротної техніки, то залишкова вартість, що підлягає оплаті протягом трьох наступних років з урахуванням нарахування складного відсотка банківського кредиту, складає 552609 грн.

Для визначення строків окупності і рентабельності капітальних вкладень на інноваційну технологію і техніку нами була використана наступна методика визначення ефективності капітальних інвестицій (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок між показниками розрахунку ефективності капітальних інвестицій в інноваційну технологію та техніку

№ п/п	Показники	К ₀	b	i	n
1	Розрахунок початкової вартості капіталу	x	*	*	*
2	Розрахунок щорічної суми відрахування (аннуїтет)	*	x	*	*
3	Розрахунок внутрішньої ставки	*	*	x	*
4	Розрахунок строку окупності капітальних інвестицій	*	*	*	x

x- величина, що обчислюється;

*- задані величини.

Між показниками (К₀, b, i, n) є визначений взаємозв'язок і за допомогою даного методу можна обчислити ефективність капітальних інвестицій. Порівнюючи різні величини інвестицій і термінів надання кредиту, також можна обчислити альтернативні варіанти вкладення коштів в інноваційну техніку і технологію.

Якщо підставити показники вартості капітальних інвестицій на впровадження інноваційної техніки і розрахунковий дохід по варіантах, то визначимо ефективність інноваційної техніки в залежності від терміну експлуатації і процентної ставки банку за наданий кредит (табл. 3).

Таблиця 3

Строки окупності капітальних інвестицій
у нову техніку і технологію

Показники	Варіант"А"	Варіант"В"	Варіант"С"
Альтернативні варіанти			
Капітальні інвестиції (A ₀), грн.	746609	639854	552609
Строк кредиту (n), років	7	5	3
Процентна ставка (q), %	35	35	35
Перевищення доходу над витратами (e-a), грн.	471394	336710	202026
Критерій для ухвалення рішення			
Вартість капіталу (K ₀), грн.	435422	68417	- 184768
Щорічна сума відрахування (b), грн.	173646	32223	-101478
Внутрішня процентна ставка (i), %	60.88	43.61	-4.76
Розташування варіантів			
За вартістю капітальних інвестицій	1	2	3
За ліквідністю	1	2	3
За внутрішньою ставкою	1	2	3

Розрахунки підтверджують те, що оренда комбайна на лізинговій основі економічно доцільна на п'ять і більше років, оскільки при цьому варіанті окупність витрат досягла 43.61%. Після семи років експлуатації комбайна рентабельність капітальних інвестицій склала 60.88%. Однак при цьому варто врахувати, що витрати на поточний ремонт були взяті на рівні вітчизняних комбайнів. Якщо надійність комбайнів в умовах Степової зони України виявиться невиправданою, то збільшаться витрати на ремонт і експлуатацію такої дорогої техніки, що з економічної і технічної точки зору не доцільно.

При існуючих процентних ставках для строку окупності капітальних вкладень на

інноваційну технологію необхідно мати рентабельність 43.61% і більше. Більш того, термін повернення кредиту за три роки для сільськогосподарських підприємств є обтяжливим. Отже, для впровадження інноваційної технології і техніки в практику сільськогосподарського виробництва необхідна державна підтримка у вигляді пільгового кредиту, гарантії прав і власності закордонних інвесторів.

У четвертому розділі "Методологічні основи прогнозування і планування капітальних інвестицій в економіку АПК" вивчаються шляхи розширення ринку збуту сільськогосподарської техніки і поліпшення технічної озброєності сільськогосподарських підприємств України і в окремих її регіонах. Сучасний стан матеріально-технічної забезпеченості сільського господарства характеризується даними наведеними на рис.2.

Як свідчать дані графіка, за період з 1985 по 2000 р. кількість тракторів в Україні зменшилася з 503 до 319 тис. шт., а комбайнів - з 110 до 65 тис. шт. В умовах величезного дефіциту техніки організація машинно-технологічних станцій і підприємств агротехнічного обслуговування економічно виправдана і для розширення ринку збуту товарів і послуг у досліджуваних регіонах є величезні можливості. У зв'язку з цим аналізується діяльність деяких фірм, які постачають імпорту зернозбиральну і ґрунтообробну техніку для сільського господарства. При виборі тієї чи іншої техніки рекомендується звернути увагу на сервісне обслуговування техніки, постачання запасних частин, на ціну реалізації і, найголовніше, на техніко-економічні показники продуктивності та якості збирання врожаю без втрат.

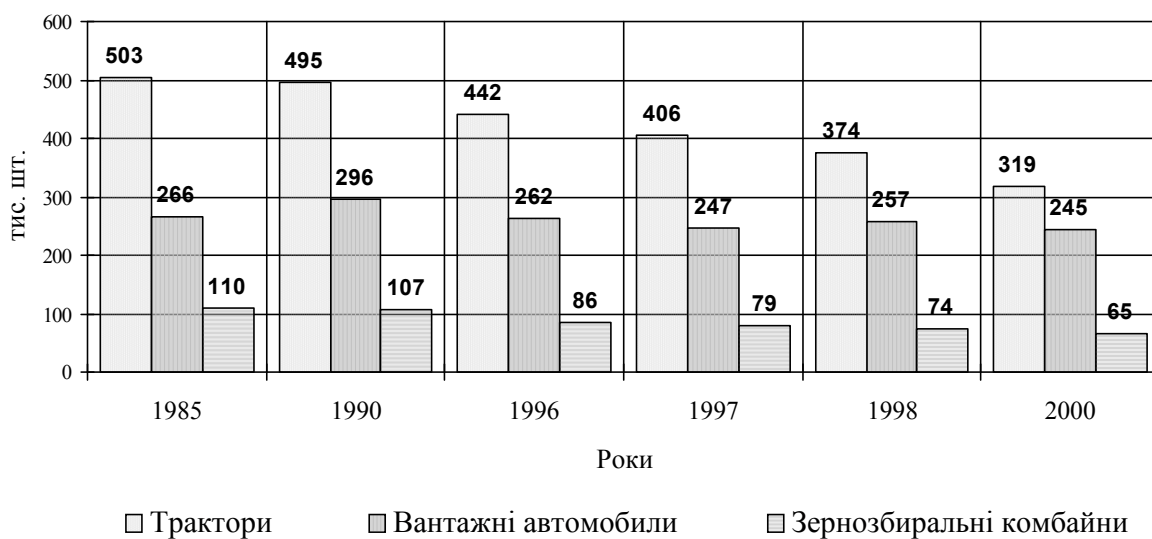

Рис. 2. Динаміка забезпеченості сільськогосподарських підприємств України тракторами, зернозбиральними комбайнами і вантажними автомобілями

Разом з тим технічне переозброєння сільського господарства носить безсистемний характер. Тому виникла необхідність обґрунтування інноваційної технології і техніки в аграрній сфері АПК з такою метою: описати основні аспекти майбутнього проекту розвитку агрофірми; проаналізувати всілякі проблеми, з якими зустрічаються підприємства в умовах економічної й енергетичної кризи; обґрунтувати основні способи розв'язання фінансової проблеми і шляхи виходу з кризової ситуації; відповісти на запитання: "чи варто вкладати, гроші в інвестиційний проект" і якщо "так", то чи принесе даний проект прибуток; оцінити свої можливості в умовах ринкової конкуренції; і нарешті, відповісти, наскільки "приваблива" ідея інноваційного проекту для того, щоб залучити увагу зовнішніх інвесторів. Дослідження монографічним методом свідчить про те, що у сільськогосподарських підприємствах і селянських (фермерських) господарствах знос основних засобів складає більше 75%, а собівартість 1 ум. ет. га на 20-25%, вище ніж у передових підприємствах. У свою чергу це призводить до проведення

основних польових робіт з порушенням агротехнічних термінів і, як наслідок - до недобору продукції і росту витрат виробництва.

Для потенційного інвестора (замовника) важливе значення має дослідження початкової (перед інвестиційної) фази, тому що інвестору вигідніше витратити гроші на вивчення питання "бути чи не бути проекту" і при негативній відповіді відмовитися від нього, ніж почати безперспективну справу. У світовій практиці відомо декілька способів обґрунтування економічної ефективності інвестиційного капіталу. Один з найбільш розповсюджених з них: метод розрахунку прибутку. Даний метод дозволяє визначити статистичну норму ефективності інвестицій, тобто загальну потребу в прибутку для здійснення обов'язкових платежів. У науці і практиці відомі різні підходи до оцінки перед інвестиційного проекту. І незалежно від підходу цю роботу варто починати з оцінки економічного ризику.

Основна суть економічного ризику в інвестиційній діяльності полягає в тому, що збільшення капіталу повинно компенсувати інвестору втрати (чи недоотримання запланованого доходу) у зв'язку з непередбаченою політикою держави під виглядом захисту власних виробників, відмовленням від виробленої продукції, що випускається у поточному періоді, у зв'язку з інфляцією, або форс - мажорних випадках, не передбачених страховими компаніями та ін. Тому облік і розробка заходів для попередження негативного впливу окремих видів ризиків на етапі передінвестиційних досліджень є однією з відповідальних задач інвестиційного проекту.

Ризики, що обумовлені дією макроекономічних факторів, називаються систематичними, а внутрішньофірмових - несистематичними. Загальний економічний ризик дорівнює сумі цих ризиків. Для управління інноваційним проектом і зниження впливу ризику важливе значення має управління запасами матеріально-технічних ресурсів і підвищення відповідальності менеджерів за прийняття управлінських рішень.

У п'ятому розділі "Економічний ризик і методи його оцінки" відзначається, що удосконалювання методів виміру можливих ризиків і їх запобігання є важливим завданням економічної науки. З огляду на це положення розроблена математична модель прогнозування ринкової ситуації у сфері матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, а також розрахунки на ЕОМ за формулою:

$$NPV = \sum_{i=1}^n ((\alpha \times Q_i \times (\alpha \times P_i - \alpha \times S_i) \times \alpha \times H_i + A_i) \times K_i) + C \times K_n - inv, \quad (1)$$

де NPV - чистий приведений дохід, тис. грн.;

inv - сума інвестиційних витрат, тис. грн.;

Q_i - кількість переданих у лізинг комбайнів у i-ому році, шт.;

P_i - лізингові платежі в розрахунку на один комбайн у i-ому році, тис. грн.;

S_i - амортизаційні відрахування в розрахунку на один комбайн i-ому році, тис. грн.;

100% - h

H_i - коефіцієнт (H = -----),

100%

де h - ставка податку на прибуток, %;

A_i - сума лізингових платежів у i-ому році, тис. грн.;

С_л - залишкова (ліквідаційна) вартість комбайна в i-ому році, тис. грн.;

K_r - коефіцієнт дисконтування грошових потоків;

inv - сума капітальних інвестицій, тис. грн.;

α - коефіцієнт пропорційності.

$$\alpha = \frac{NPV_{\text{п}}}{NPV_{\text{ф}}}$$

де NPV_п - плановий рівень чистого приведенного доходу, тис. грн.;

NPV_ф - фактичний рівень чистого приведенного доходу в i-ому році, зміни основних параметрів інвестиційного проекту, тис. грн.

Розрахунки підтверджують, що у разі зменшення кількості комбайнів, які постачаються по лізингу сільським товаровиробникам, зниження суми чистого приведенного доходу можна компенсувати за рахунок підвищення лізингових платежів шляхом зниження накладних витрат на транспортування, збереження, підготовку до продажу, а також зменшення кредитних ставок або податку на прибуток. Якщо в перший рік життєвого циклу проекту не вдалося досягти поставленої мети по відшкодуванню втраченої вигоди, то в другий рік - необхідно домагатися запланованого рівня NPV_{Π} за рахунок зміни основних параметрів інвестиційного проекту. Суть перетвореної формули (1) полягає в тому, що при зміні кількості комбайнів, які поставляються по лізингу, величину базового рівня NPV_{Π} удавалося регулювати за допомогою лізингових платежів, амортизаційних відрахувань чи податку на прибуток дискретно, по черзі змінюючи їх значення, то при перетвореній формулі його величину можна регулювати в залежності від ринкової ситуації і можливості агрофірми (лізингодавця), за умови незаперечності $NPV_{\Pi} > 0 < NPV_{\Phi}$, і заданих параметрах Q_i , P_i , S_i і H_i . Моделювання можливої ринкової ситуації при інвестиційному проекті та програмування на ЕОМ, підтверджує високу ефективність при оцінці фінансового ризику і доцільність застосування даної формули при аналізі і прогнозуванні ефективності інвестиції в інноваційну технологію і техніку.

Інвестиційна діяльність у сфері АПК тісно взаємопов'язана зі страхуванням. Специфіка страхування інвестицій у сільському господарстві полягає в тому, що відшкодування наданого збитку здійснюється переважно після закінчення терміну страхування з урахуванням реальних результатів. Тому при визначенні терміну дії страхування, враховуються дані про окупність витрат на окремі інвестиційні проекти.

У шостому розділі "Регіональні аспекти планування і управління інноваційними процесами" обґрунтована необхідність формування продовольчого підкомплексу регіону і його матеріально-технічне забезпечення.

Перспектива розвитку АПК залежить від чисельності населення регіону, зростання доходу населення і поліпшення структури харчування населення, експортної можливості регіону та ін. Виходячи з цих даних, ми прогнозували необхідні обсяги виробництва продукції для внутрішньорегіонального споживання та розширення експортної можливості регіону і суму капітальних інвестицій на технічне переозброєння і виконання поставлених завдань.

Активізація інноваційного процесу і впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій і техніки у сферу АПК залежить не тільки від масштабу інвестицій в регіоні, але і від уміння знаходити новий і творчий підхід до проблеми. Наприклад, агрофірма АТЗТ "Екопрод" у співробітництві з Донецьким експериментальним заводом намагається налагодити серійний випуск борони - аналога "Конкорд" (США), що у три рази дешевше власного. Херсонський завод зернозбиральних комбайнів налагоджує випуск сівалок точного висіву "Грейт плейнз". Передовий досвід у сфері інновації вимагає систематизації й узагальнення для подальшого поширення (рис. 3).

Управління інноваційним процесом як особлива сфера діяльності економіки АПК обумовлює наукову основу її організації на макрорівні, де держава виконує свої управлінські функції шляхом регулювання економіки, і на мікрорівні, де функціонують підприємницькі структури, використовуючи нові досягнення НТП. Для підвищення ефективності інноваційного менеджменту, орієнтованого на збільшення прибутку, важливе значення має мікрорівень.

У процесі аналізу і вибору стратегії управління інноваціями необхідно враховувати рівень техніки і технології, забезпеченість робочою силою, здійсненність мотивації до праці і раціоналізації робочого місця. При цьому стратегія управління інноваціями повинна бути націлена на досягнення наступних ключових задач: 1) одержання прибутку шляхом реалізації нових товарів і послуг, необхідних споживачам; 2) скорочення витрат виробництва; 3) розширення ринкового сегмента збуту продукції та послуг.

Рис. 3. Структурні елементи схеми управління інноваційними процесами і впровадження досягнень НТП у сферах АПК

Виходячи з цього, планування і управління інноваціями агрофірми повинно здійснюватися шляхом визначення перспективи у галузі дослідження інновації, розвитку НТП, роботи з кадрами (персоналом), фінансового забезпечення і маркетингової діяльності. Кожне сільськогосподарське підприємство (агрофірма) має право вибирати власну стратегію керування інноваційним процесом.

Здійснення інноваційного проекту у аграрній сфері АПК вимагає об'єднання зусиль дослідників: агро- і зооінженерів, інженерів і техніків, екологів і економістів та ін. Підготовка до впровадження інноваційних технологій починається з прогнозування нової техніки, можливості їхнього придбання як у країні, так і за кордоном. Для здешевлення вартості проекту - виготовлення запасних частин і вузлів у власному підприємстві із застосуванням своїх матеріалів з урахуванням світових аналогів. Наступним етапом управління впровадження нової техніки і технології є експериментальна перевірка ефективності інноваційних рішень. Удосконалення і пошук нових інноваційних рішень з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов регіону чи конкретного району. Завершальним етапом є широке залучення інвесторів і фірм ринкового напрямку для масового впровадження інноваційних рішень у практику сільськогосподарського виробництва.

ВИСНОВКИ

1. Послідовне перетворення в життя ринкових методів і принципів господарювання

обумовили необхідність дослідження інноваційних процесів, які відбуваються у світовому сільськогосподарському виробництві, і впровадження їх у вітчизняне виробництво. Інновація як сукупність техніко-технологічних, організаційно-економічних та інших заходів, спрямованих на досягнення успіху у бізнесі, є потенційною можливістю підвищення ефективності виробництва, а ефективність самих нововведень залежить від системи управління. У зв'язку з цим визначено її основні категорії і поняття "новація" і "інновація", предмет і метод дослідження. "Управління інноваційними процесами" - більш широке поняття, ніж "інноваційний менеджмент". І управління цими процесами потребує наукової основи організації, планування і управління нововведеннями з метою підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки.

2. Здійснення технологічних змін у сільському господарстві і впровадження інноваційних технологій і техніки неможливо без державної підтримки у вигляді пільгового оподаткування, кредитування найбільш значних проектів. Механізм залучення кредиту і здійснення інноваційних проектів обумовлює поліпшення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки і розробки бізнес-проектів для оновлення технічної бази реформованих агропідприємств.

3. Діючі технології вирощування сільськогосподарських культур у країні застаріли. У більшості випадків вони базуються на використанні енергоємної малопродуктивної техніки і машин. Технічна озброєність аграрних підприємств також досягла критичного рівня. У цих умовах одним з чинників виходу з кризового стану стане розробка та швидке втілення у виробництво принципово нових сучасних технологій вирощування зернових культур на базі використання техніки нового покоління що гарантує суттєве зниження витрат енергії з одночасним підвищенням, якості і оптимізації строків виконання технологічних операцій та стабільне зростання врожайності.

4. Для залучення нової техніки і здійснення технологічних змін у сільському господарстві необхідні інвестиції. Більшість господарств не мають коштів для придбання техніки, а кредитів, на жаль, комерційні банки не дають, бо позики у більшості випадків не повертаються. Тому гостро постає питання про пошук інших шляхів залучення нової техніки. На початковому етапі кошти надані МВФ, ЄБРР, МБРР, необхідно направити в пріоритетні сфери народного господарства, зокрема в сільське господарське машинобудування для виробництва більш якісних, продуктивних і економічних машин для АПК. Крім того, необхідно використовувати інші джерела і напрямки прискорення технічного переозброєння сільського господарства України, тобто за рахунок раціонального використання наданої допомоги міжнародних асоціацій і кампаній по технічному сприянню, а також можливості створення спільних підприємств з метою залучення нової технології і техніки.

5. Важливим джерелом впровадження інноваційних технологій і техніки у сільськогосподарське виробництво є створення інноваційного фонду в межах Міністерства аграрної політики України, науково-виробничих об'єднань, концернів, корпорацій, фінансово-промислових груп, а також агрофірм і сільськогосподарських підприємств незалежно від форм власності. Як свідчить досвід, найбільший ефект може бути отриманий у тому разі, якщо нова техніка буде сконцентрована в спеціалізованих підприємствах типу МТС або організаційних формуваннях ринкового напрямку. Тому необхідно активно використовувати всі можливості створення МТС і прокатних пунктів для підтримки аграрних і селянських (фермерських) господарств, розширити лізингову форму постачання сільськогосподарської техніки, у тому числі зернозбиральної, сільським товаровиробникам. Постачання техніки по лізингу на три роки вигідно тільки орендодавцям і лізинговим компаніям.

6. Незважаючи на високий відсоток банківського кредиту й обмежений термін їхнього надання сільським товаровиробникам, рентабельність капітальних інвестицій на зернозбиральну техніку склала 43.61%. Надання банківського кредиту при існуючих умовах на п'ять і більше років знижує ефективність капітальних інвестицій. Тому необхідно знижувати банківські процентні ставки за кредит сільським товаровиробникам у два-три рази в порівнянні з діючим положенням.

7. Важливим резервом підвищення ефективності капітальних інвестицій в інноваційну технологію є підвищення врожайності на основі комплексного впровадження прогресивної технології і техніки, високоврожайних сортів і гібридів рослин, зниження втрат при збиранні.

8. Застосування техніки різних зарубіжних фірм здорожує їх технічне обслуговування, більш того, часткове їх застосування в технологічному процесі (підготовці ґрунту, збиранні врожаю й ін.) не тільки підвищує ефективність виробництва, але і підвищує собівартість продукції при інших рівних умовах у порівнянні з традиційною технологією.

9. Залучення інвестицій для матеріально-технічного забезпечення сільського господарства вимагає зваженого підходу з боку інвесторів, банківських структур, постачальників техніки і "ноу-хау". Досягнення цієї мети пов'язано з прогнозуванням ринкової ситуації на основі розробки інвестиційних бізнес-проектів.

10. Використання сучасної високопродуктивної техніки тільки у Харківській області забезпечить економію праці при вирощуванні зернових, включаючи кукурудзу на зерно і соняшник, до 509.2 тис. люд.-год. робочого часу. Економія паливно-мастильних матеріалів (ПММ) - досягне -1.5 тис. тонн тільки на вирощуванні основних зернових культур, а економія матеріальних ресурсів у грошовому виразі досягне 30.9 млн грн., а в цілому у Степовій і Лісостеповій зоні України - 364.5 млн грн.

11. Розрахунки підтверджують, що при середньому рівні ціни на вітчизняні комбайни "Лан", "Славутич" - 850 тис. грн. (у цінах 2001 р.) на заощаджені кошти у Лісостеповій і Степовій зоні від впровадження інноваційних рішень у зерновому господарстві можна отримати 429 комбайни "Славутич" за рік для оновлення технічного парку сільськогосподарських підприємств відповідної зони.

12. Стратегія управління інноваційними процесами в аграрній сфері АПК повинна базуватися на пріоритетних напрямках розвитку сільського господарства з урахуванням особливості регіонів, можливості втілення в життя нових напрямків науки і техніки власними силами і коштами. Управління інноваційними процесами у аграрній сфері охоплює інтереси багатьох аграрних підприємств і потребує допомоги науково-виробничих установ. Обстеження багатьох агроформувань регіону свідчить про те, що вирішення питань планування та регулювання інноваційних процесів в аграрних підприємствах потребує методологічної допомоги керівникам і спеціалістам у розробці бізнес-планів з організації та впровадження інноваційних рішень. При цьому методологічним центром для надання допомоги повинні бути профільні наукові установи, техноагропарки, державні та недержавні інноваційні структури, які створені у регіонах і відповідають за впровадження інноваційних рішень у практику виробництва аграрних підприємств.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в книгах, брошури

1. Садыков М.А. Прогнозирование и макроэкономическое планирование: Монография. -Харьков, 1999. - 144 с. (одноосібна монографія, 7 др. арк.).
2. Садыков М.А. Обоснование инновационных решений в сельском хозяйстве: Монография. - Харьков, 2000. -273с. (одноосібна монографія, 16 др. арк.).
3. Організація агробізнесу та підприємництва: Навч. посібник/Андрусенко Г.О., Мартянов В.П.,Савченко В.Д., Сади́ков М.А./За ред. В.П. Мартянова. Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. -Харків, 1998. -181 с. (колективний навч. посібник, 10.5 др. арк.) в т. ч. підрозділи автора 3,7; С. 33-35, 69-72 (організація селянських (фермерських) господарств і приватизація майна колективних підприємств).
4. Организация производства в сельскохозяйственных предприятиях: Учеб. пособие/ Под ред. Н.Ф. Соловьева, Г.А. Андрусенка, В.Д.Савченка и др. -Харьков, 1993. - 344 с. (колективний

навч. посібник, 15.0 др. арк.) в т. ч. автора в співавторстві розділ 13, с. 301-324 (планування собівартості продукції).

5. Садыков М.А. Теоретичні та методологічні аспекти державного регулювання ринкової економіки у сфері АПК / Харк. держ. аграр. ун.-т ім. В.В. Докучаєва. -Харків, 1999.-25с.

Статті в наукових виданнях

6. Садыков М.А. Совершенствование взаимоотношений "Сельхозхимии" с колхозами и совхозами в условиях многообразия форм хозяйствования на земле/ Земельные отношения в условиях перехода к рыночной экономике. -Харьков, 1991. - С. 45-47.

7. Садыков М.А., Юхно А.Д. Нормативный метод планирования в условиях арендного подряда // Арендные отношения в системе экономического механизма хозяйствования в АПК: Сб. науч. тр. /Харк. держ. аграр. ун-т. – Харьков, 1992. - С.104-108, в т. ч. автора с. 106-108 (розрахунки та висновки).

8. Садыков М.А., Белецкий В.В., Лозинская Т.Н. Социально-экономические аспекты налоговой системы в условиях перехода сельскохозяйственных товаропроизводителей в рыночную экономику // Экономический механизм хозяйствования в условиях рыночных отношений в агропромышленном комплексе. Сб. науч. тр. /Харк. держ. аграр. ун-т / Харьков, 1994. - С.138-141, в т. ч. автора С.139-140 (податкова політика державі на селі).

9. Садыков М.А. Основные направления аграрной экономики // Интенсификация сельскохозяйственного производства и формирование продовольственного рынка Украины в новых условиях хозяйствования: Сб. науч. тр. /Харк. держ. аграр. ун-т. – Харьков, 1995. - С. 151-152.

10. Садыков М.А., Цигикал П.Ф., Мамажанова Дж. Б. Обоснование производственной и коммерческой деятельности сельских товаропроизводителей // Экономический механизм хозяйствования в условиях рыночных отношений в агропромышленном комплексе: Сб. науч. тр. /Харк. держ. аграр. ун-т. – Харьков, 1994. - С.134-135., в т. ч. автора с. 134 (обґрунтування виробничої діяльності).

11. Садыков М.А. Планирование и прогнозирование развития рыночной ситуации // Анализ производственных возможностей и управления в АПК: Сб. науч. тр. /Харк. держ. аграр. ун-т / Харьков, 1995.-С.37-42.

12. Садыков М.А. Комплексный подход к рыночным преобразованиям на селе // Экономика Украины . -1996. -№ 11 -С. 88-89.

13. Садыков М., Яковлева Л. Эффективность рыночного механизма хозяйствования на селе // Проблемы реформирования собственности и форм хозяйствования в АПК. (180 лет ХГАУ), Харьков. 1996. -С 48-50, в т. ч. автора с. 49-50 (пропозиції щодо обґрунтування ринкового механізму господарювання).

14. Садыков М.А., Лозинская Т.Н. Совершенствования взаимоотношений между сферами производства и доработке семян овощных культур // Проблемы реформирования отношений собственности и форм хозяйствования в АПК / Харьков, 1996. - С. 134-137, в т. ч. автора С. 135-136 (обґрунтовані взаємовідносини підприємств).

15. Садыков М.А. Об основных направлениях технического перевооружения сельского хозяйства Украины // Вісник ХДАУ. - Харків -1997. -№1. -С. 49-51.

16. Садыков М.А. Реформирование земельных и производственных отношений в сельском хозяйстве // Вісник ХДАУ. - Харків, 1998. -№3.-С.64-69.

17. Садыков М. А. Економічна ефективність інноваційної технології і техніки у сфері АПК // Економіка АПК. - 1999.- №11. - С. 62-65.

18. Садыков М. А. Структурна перебудова та інновації у сфері АПК // Економіка АПК. - 2000. -№10. - С. 64-66.

19. Садыков М.А. Инновационная деятельность и проблемы ее планирования в сфере АПК // Вісник ХДПУ. -Харків: ХДПУ, 2000. - С.49-50.
20. Садыков М.А. Планирование и управление инновационными процессами (региональные аспекты) // Вісник ХДАУ. -Харків, -2000. -№2. - С. 160-163.
21. Садыков М.А. Використання міжнародного стандарту фінансового й управлінського обліку при розробці інвестиційного проекту. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія у двох томах. Т. 2 / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є.Мазнева -К.: ІАЕ, 2001. - С. 402-403.
22. Садыков М.А. Шляхи зниження енергоємності виробництва продукції у реформованих агроформуваннях // Техніка АПК. -2001. -№1-2. -С.12.
23. Садыков М.А. Приоритетные направления рыночной реформы в сфере АПК// Вісник ХДАУ. -Харків. -2001. -№ 2. -С.32-38.
24. Садыков М.А. Аналіз інвестиційних ризиків у матеріально-технічному постачанні // Економіка АПК. -2001. -№5. -С.85-91.
25. Садыков М.А. Порівняльна оцінка лізингу зернозбиральних комбайнів // Агроінком. -2001. -№7. -С.43-46.
26. Садыков М.А. Мировой опыт и практика становления инновационного менеджмента в сфере АПК Украины //Вісник ХДАУ. -Харків. -2001. -№ 9. -С.7-9.
27. Садыков М.А. Социально-экономические предпосылки ускорения инновации и ее значение для АПК // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". - Вип. 24. Технический прогресс и эффективность производства. -Харків: НТУ "ХП", 2001. -С.144-146.
28. Садыков М.А. Основные направления технического перевооружения сельского хозяйства // Вісник СНАУ. Серія "Фінанси і кредит". -Суми, 2001. -№2(11). С. 190-191.
29. Садыков М.А. Інноваційна діяльність та її сутність у сфері АПК // Економіка АПК. -2002. -№1. -С.63-66.

Тези і матеріали наукових конференцій

30. Юхно А.Д., Садыков М.А. Анализ и эффективность использования основных фондов в сельском хозяйстве Харьковской области // Роль учета и анализа в эффективном использовании ресурсов сельского хозяйства. Т.307. -Харьков 1984. -С. 74-78, в т.ч. автора с. 34-38 (ефективність виробничих фондів).
31. Садыков М.А. Эффективность коллективного подряда в сельском хозяйстве (на примере колхозов Харьковской области) // Межвуз. тематич. сб. -Харьков, 1987. - С. 42-46.
32. Садыков М.А. Опыт и практика становления рыночных отношений на селе // Тваринництво України. -1996 . -№ 4 . - С.7-8.
33. Муковоз В. О., Лозинська Т. М., Садыков М. А. Удосконалення розміщення виробництва насіння овочевих і баштанних культур в господарствах "Укрсортонасінночовництво" в умовах переходу до ринку // Наук. праці з овочівництва та баштанництва Т. 2. - Харків, 1997. -С. 115-124, в т.ч. автора с.120-124 (удосконалення галузевих структур).
34. Садыков М. Основні напрямки реформування відносин в АПК // Регион: проблемы и перспективы. -Харьков, 1999. -№3. -С.58-59.
35. Садыков М. А. Інвестиційна привабливість сфери АПК //Проблеми теорії і практики становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки . - Харків, 1999. - С. 161-163.
36. Садыков М. А. Экономическая эффективность инновационной технологии и техники в сфере АПК // Стратегия управления социально - экономическим развитием региона на период до 2010 года. -Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 2000. -С. 99-105.
37. Садыков М.А. Методологические аспекты управления инновационными процессами в

сфере АПК // Университетское образование Украины XXI столетия: проблемы, перспективы, тенденций развития. - Харьков: Вид. ХНУ, 2000. -С. 182-184.

38. Садыков М.А., Садыков С. М. Пути снижения энергоемкости производства зерна в степной зоне Украины // Информ. листок. -Харьков: ХАРПНТЭИ, 2001. -№10. -2 с., в т. ч автора с. 2 (розрахунки по енергозберіганню).

АНОТАЦІЯ

Садыков М.А. Управление инновационными процессами в аграрной сфере АПК. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.02.03-організація управління, планування і регулювання економіки. - Харківський державний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Харків, 2002

Дисертаційна робота присвячена дослідженню прогресивних напрямків інноваційного процесу в аграрній сфері АПК й управління ними з метою масового впровадження в практику сільськогосподарського виробництва енерго- і ресурсозберігаючої технології і техніки. Обґрунтовуються методологічні аспекти бізнес-планування та оцінки ризику при інвестиційній діяльності. Аналізуються найбільш ефективні технології вирощування зернових культур з використанням вітчизняної й імпоротної сільськогосподарської техніки і машин. Пропонуються раціональні шляхи технічного переозброєння сільського господарства і на цій основі зниження ресурсо- і енергоємності виробництва продукції та сировини.

Практичне значення роботи складається з того, що її реалізація визначить довгострокову політику держави в технічному переозброєнні сільського господарства і знизить споживання енергії у вигляді паливно-мастильного матеріалу (ПММ) - на 15-20%, а трудоємність виробництва зерна - на 20-25%. Розроблені методологічні положення з прогнозування та планування інвестицій у сфері АПК збагачують теорію та практику економічної науки.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, інноваційний менеджмент, інноваційна діяльність, інноваційне рішення, інвестиційний проект, інноваційна технологія і техніка, чистий приведений дохід, ризик, лізинг, внутрішня норма ефективності, ресурсо - і енергозберігаюча технологія і техніка.

SUMMARY

Sadykov M.A Management innovatory processes in the agrarian sphere of agro-industrial complex / Manuscript.

Dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of economic sciences on a speciality 08.02.03 - organization of management, planning and adjustment of economy - Kharkov State Agrarian University named after V.V. Dockuchajev, Kharkiv, 2002.

Dissertation work is devoted to the research of progressive directions of innovatory processes in the agrarian sphere of agro-industrial complex and their management with the purpose of mass introduction of power and resource- saving technology and technique in to the practice of agricultural production. The most effective technologies of cultivation of grain crops with the application of both native and foreign agricultural engineering and machines are analyzed. Methodological aspects of business-planning and analysis of risk rating under the investment in innovatory activity are proved. Rational ways of technical modernization of agriculture and reducing resource - and power saving technology of production and raw materials are offered here.

The practical significance of work is, that their realization will determine a long-term policy of the state in modernization of agriculture and will reduce needs for power resources (petroleum products) - by 15-20 %, and labour intensiveness of grain production by 20-25%. The developed methodological positions on forecasting and planning of the investment in the sphere of agro-industrial complex enrich the theory and practice of economic science.

Key words: innovation, innovatory process, and innovatory management.

innovatory activity, innovation decision, investment design, innovatory technology and engineering, net given income, risk, leasing, internal norm of efficiency, resource- and power saving energy technology and engineering.

АННОТАЦИЯ

Садыков М.А. Управление инновационными процессами в аграрной сфере АПК. -

Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.02.03 - Организация управления, планирования и регулирование экономики. - Харьковский государственный аграрный университет им. В.В. Докучаева, Харьков, 2002.

Диссертационная работа посвящена исследованию прогрессивных направлений инновационных процессов в аграрной сфере АПК и управлению ими с целью массового внедрения в практику сельскохозяйственного производства энерго- и ресурсосберегающих технологий и техники. Обосновываются методологические аспекты бизнес-планирования и оценка риска при инвестиционной деятельности. Анализируются наиболее эффективные технологии выращивания зерновых культур с использованием отечественной и импортной сельскохозяйственной техники и машин. Наряду с этим отмечается, что в условиях переходного периода экономики к рыночным методам хозяйствования уровень развития базовых отраслей народного хозяйства сопровождается научно-техническим и технологическим отставанием от индустриально развитых стран. В качестве одной из главных причин снижения эффективности сельскохозяйственного производства и резкого спада объемов сельскохозяйственной продукции и сырья рассматривается низкий уровень использования достижений научно-технического прогресса в АПК. Вместе с тем отмечается, что интеграция национальной экономики Украины в Общеввропейский Союз открывает широкие возможности по ориентации аграрного сектора экономики на новую техническую и технологическую базу.

Исходя из этих теоретических предположений и системного подхода к анализу пройденного этапа и происходящих процессов в аграрном секторе экономики в современных условиях, в диссертационной работе исследованы прогрессивные направления инновационных процессов в аграрной сфере АПК и управления ими с целью массового внедрения в практику сельскохозяйственного производства энерго- и ресурсосберегающих технологий и техники. Обобщается теоретическое наследие отечественных и зарубежных ученых по инновационному менеджменту. Предлагается концепция переориентации аграрного сектора экономики на ресурс- и энергосберегающую технологию и технику. Определяется роль государственных и негосударственных инновационных структур ответственных за формирование и реализацию инновационной политики на селе. Для успешного осуществления инновационных решений в аграрной сфере АПК с учетом опыта зарубежных фирм рекомендуется создать небольшие по численности научные группы в новых организационно-правовых формированиях по изучению, систематизации и внедрению новых достижений аграрной науки и техники в практику производства и переориентации отечественных заводов ВПК и сельскохозяйственного машиностроения на выпуск надежной и экономичной техники для села. Обобщается передовой опыт внедрения инновационных ресурс- и энергосберегающих технологий и техники в Лесостепной и Степной зоне Украины.

При этом отмечается, что стратегия управления инновационными процессами в аграрной сфере АПК должна базироваться на приоритетных направлениях развития сельского хозяйства с учетом особенности регионов, возможности внедрения в производство новых направлений науки и техники собственными силами и средствами. Управление инновационными процессами в

аграрной сфере охватывает интересы многих аграрных предприятий и требует помощи научных учреждений. Обследование агроформирований региона свидетельствует о том, что многие вопросы планирования и регулирования инновационных процессов в аграрных предприятиях требует методологической помощи руководителям и специалистам в разработке бизнесов-планов по организации и внедрению инновационных решений. При этом в качестве методологического центра для предоставления помощи должны быть профильные научные учреждения, техноагропарки, государственные и негосударственные инновационные структуры.

Управление инновационным процессом как особая сфера деятельности экономики АПК обуславливает научную основу ее организации на макроуровне, где государство выполняет свои управленческие функции путем регулирования экономики, и на микроуровне, где функционируют предпринимательские структуры, используя новые достижения НТП.

В процессе анализа и выбора стратегии управления инновациями необходимо учитывать уровень техники и технологии, обеспеченность рабочей силой, мотивации к работе и рационализации рабочего места. Исходя из этого, планирование и управление инновациями агрофирмы должно осуществляться путем определения перспективы в области исследования инновации, развития НТП, работы с кадрами (персоналом), финансового обеспечения и маркетинговой деятельности. Каждое сельскохозяйственное предприятие (агрофирма) имеет право выбирать собственную стратегию управления инновационными процессами.

Активизация инновационного процесса в аграрной сфере АПК требует объединения усилий специалистов сельского хозяйства, а также государственных и негосударственных структур, которые созданы в регионах и отвечают за внедрение инновационных решений.

Практическая значимость работы состоит в том, что реализация основных ее положений определит долговременную политику государства в техническом перевооружении сельского хозяйства и снизит потребность в энергоресурсах

(ГСМ) - на 15-20%, а трудоемкость производства зерна снизится на 20-25%. Разработанные методологические положения по прогнозированию и планированию инвестиций в сферу АПК обогащают теорию и практику экономической науки, способствуют внедрению инновационных решений в практику производства аграрных предприятий.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, инновационный менеджмент, инновационная деятельность, инновационное решение, инвестиционный проект, инновационная технология и техника, чистый приведенный доход, риск, лизинг, внутренняя норма эффективности, ресурсо- и энергосберегающая технология и техника.

Підписано до друку 20.02.2002. Формат 60 x 84/16.

Друк офсетний. Обсяг: 2.0 ум. друк. арк Тираж 110 Зам. № 27

22

Докучаєва.

62483, Харківська обл., Харківський р-н., п/в "Комуніст-1"
учбове містечко ХДАУ

Дільниця оперативного друку ХДАУ